

Adaptacija germanizama u ruskom jeziku

Ćorić, Jelena

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:498309>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-05**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku i slavistiku - Odsjek za ruski jezik i književnost
Dvopredmetni diplomski sveučilišni studij ruskoga jezika i književnosti - nastavnički smjer

Jelena Ćorić

Adaptacija germanizama u ruskom jeziku

Diplomski rad

Zadar, 2016

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku i slavistiku - Odsjek za ruski jezik i književnost
Dvopredmetni diplomski sveučilišni studij ruskoga jezika i književnosti - nastavnički smjer

Adaptacija germanizama u ruskom jeziku

Diplomski rad

Student/ica:

Jelena Ćorić

Mentor/ica:

izv. prof. dr. sc. Marina Radčenko

Zadar, 2016.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Jelena Ćorić**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Adaptacija germanizama u ruskom jeziku** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 15. veljače 2016.

SADRŽAJ

1. Sadržaj.....	4
2. Uvod.....	5
3. Definiranje pojma „posuđenica“.....	6
4. Definiranje pojma „germanizam“.....	9
5. Povijest dodira između njemačkog i ruskog jezika.....	11
6. Osnovni pojmovi u teoriji jezika u kontaktu Rudolfa Filipovića.....	13
6.1. Međujezični utjecaji.....	16
6.2. Fonološka, ortografska, morfološka i semantička razina.....	18
7. Morfološka adaptacija modela.....	20
7.1. Transmorfemizacija.....	21
7.1.1. Tipovi transmorfemizacije.....	21
7.1.1.1. Nulta transmorfemizacija.....	21
7.1.1.2. Kompromisna transmorfemizacija.....	24
7.1.1.3. Potpuna transmorfemizacija.....	26
8. Adaptacija germanizama na semantičkoj razini.....	29
8.1. Primarna adaptacija.....	30
8.1.1. Nulta semantička ekstenzija.....	30
8.1.2. Suženje značenja.....	34
8.1.3. Suženje broja značenja.....	34
8.1.4. Suženje polja značenja.....	35
8.2. Sekundarna adaptacija.....	37
8.2.1. Proširenje značenja.....	37
8.2.2. Proširenje značenja u broju.....	37
8.3. Pejorizacija.....	38
8.4. Elipsa.....	38
9. Zaključak.....	39
10. Резюме.....	40
11. Bibliografija.....	41
12. Sažetak na hrvatskom i engleskom jeziku.....	43

2. UVOD

Riječi su migrirale iz jednog jezika u drugi, kao i ljudi iz jedne države u drugu. Ispreplitanje različitih kultura rezultiralo je tako i ispreplitanjem jezika. Postojanje posuđenica u nekom jeziku rezultat je jezičnih dodira između ta dva jezika. Postoje različiti načini na koje dva jezika mogu biti u međusobnom dodiru, kao što su npr. zemljopisne blizine, gospodarske suradnje, turizam, migracija radnika ili pak učenje stranog jezika itd. Tijekom čitave povijesti postoje bitni čimbenici zbog kojih dolazi do jezičnog kontakta između dva jezika, koje ću navesti u svom radu.

Jezične jedinice se posuđuju zbog unutarjezičnih i izvanjezičnih razloga. Unutarjezični razlozi postoje kada jezik nema vlastitih jedinica za imenovanje pojedinog koncepta ili kada značenje posuđenica ne odgovara u potpunosti značenjski najbližim leksemima jezika primatelja. Izvanjezični razlozi su već spomenuti u gornjim redovima, a to su dodiri dvaju jezičnih područja, političke, kulturne i gospodarske veze između govornika različitih jezika te znanstvene i tehničke veze.

Riječi se ne mogu preuzeti tako jednostavno i bez procesa prilagodbe u jeziku primatelju. Moj rad se temelji na istraživanju procesa adaptacije nekih germanizama u ruskom jeziku na morfološkoj i semantičkoj razini. Analizirat ću kako je došlo do adaptacije i kroz koje su sve promjene prošle te posuđenice prije nego što su ušle u jezik primatelj. Neke riječi ostaju nepromijenjene na morfološkoj razini, neke zadržavaju svoj vezani morfem, neke mijenjaju vezani morfem za morfem jezika primatelja, a o tim promjenama i situacijama ću pisati u svom radu.

3. DEFINIRANJE POJMA „POSUĐENICA“

Posuđivanje stranih riječi je jedan od načina razvoja suvremenog jezika. Posuđenice se pojavljuju kao rezultat kontakata, uzajamnih odnosa naroda i država. Osnovni uzrok posuđivanja stranog leksika je odsutnost odgovarajućeg pojma u kognitivnoj bazi jezika, a drugi uzroci su potreba da se pomoću posuđene riječi izraze mnogoznačni ruski pojmovi, popune izražajna sredstva itd. Prema karakteru i opsegu posuđivanja u ruskom jeziku mogu se pronaći putovi povijesnog razvoja jezika, tj. putovi međunarodnih putovanja, veza i znanstvenog razvoja te, kao rezultat, križanje ruskog leksika i frazeologije s drugim jezicima. To proučavanje prijelaza riječi i fraza iz nekog stranog jezika u ruski, pomaže da se shvati povijest ruskog jezika i književnog i dijalekata. Postoje dvije skupine koje je potrebno razlikovati, a to su posuđenice i strane riječi (Posuđenice u ruskom jeziku 2015).

Proces posuđivanja riječi iz jednog jezika u drugi, te oblikovanje samih posuđenica je jedan od najvažnijih čimbenika u razvoju jezika. Naposljetku, nove riječi obogaćuju jezik, osobito ako ne postoji adekvatan sinonim. Što se tiče posuđenica u njemačkom jeziku, Njemačka je vlada je bila zabrinuta za svoj jezik, da je čak imala na umu ugraditi u Ustav „Jezik u Njemačkoj je njemački“. U Rusiji postoji dosta ljudi koji se zalažu za čistoću ruskog jezika. Pošto je ruski jezik poprilično veliki broj riječi posudio iz drugih jezika i i kako su te riječi postale sastavni dio ruskog jezika, njihov posao nije nimalo lak (Germanizmi u ruskom jeziku 2015).

Riječi se posuđuju iz jezika, koji u određenom području dominira i stvara nove nazive. Nekoć je to bio grčki i latinski jezik, jer riječi s grčkim i latinskim korijenima se danas nalaze u svim europskim jezicima (isto).

Nijemci i njemački jezik igraju stoljećima bitnu ulogu u povijesti Europe i Rusije. To se vidi i po velikom broju germanizama, tj. riječi njemačkog podrijetla, u ruskom jeziku (isto).

Posuđenice u ruskom jeziku se prilagođavaju i prolaze kroz neophodnu semantičku i fonetsku promjenu. Strane riječi čuvaju ostatke svog podrijetla iz drugog jezika, a takvi ostaci mogu biti fonetske, ortografske, gramatičke i semantičke osobitosti. Mnoge strane riječi u ruskom jeziku, koje je ruski jezik preuzeo u dalekoj prošlosti su toliko prihvaćene da im se podrijetlo može otkriti tek pomoću etimološke analize. To su npr. neke posuđenice iz turkijskih jezika, crkvenoslavenskog jezika, latinskog, engleskog, nizozemskog, njemačkog, francuskog, španjolskog i talijanskog Isto tako postoje riječi koje nisu prilagođene ruskom jeziku i nisu

prihvaćene od velikog broja ruskih govornika. Takve riječi nazivamo stranim ili tuđim riječima. Te riječi se u pismu ističu drugom vrstom slova, najčešće kurzivom (Posuđenice u ruskom jeziku 2015).

Isto tako postoje i usvojenice i tuđice. Riječi koje su prošle nekoliko vrsta prilagodbi, npr. fonološku, morfološku, značenjsku, i koje govornici više ne doživljavaju kao strane riječi zovu se usvojenice. A tuđice su riječi koje se ni nakon prilagodbe nekom od svojih značajki ne uklapaju u ruski standardni jezik (isto).

Postoje dva razloga zbog kojeg se jezične jedinice posuđuju iz drugih jezika, a to su: unutarjezični i izvanjezični. O posuđivanju iz unutarjezičnih razloga govorimo kada su posuđenice potrebne, a to je kada jezik nema vlastitih jedinica za imenovanje pojedinoga koncepta ili kada značenje posuđenica ne odgovara u potpunosti značenjski najbližim ruskim leksemima. Izvanjezični razlozi su zemljopisni dodiri dvaju jezičnih područja, političke, kulturne i gospodarske veze između govornika različitih jezika te znanstveno tehničke veze (Jezično posuđivanje 2015).

Bujica posuđenog stranog leksika karakterizira vrijeme vladavine Petra I. Preduvjet za reformu književnog ruskog jezika bila reformacijska djelatnost Petra I. Iako, poznato je da je Petar imao negativan stav prema prevlasti stranih riječi, te je on zahtijevao od svojih suvremenika da pišu „što razumljivije“, da ne zlorabe riječi koje nisu ruske. Pa je tako npr. u svojoj poslanici veleposlaniku Rudakovskom pisao: „U svojim izvještajima koristiš jako puno poljskih i drugih stranih riječi i termina, zbog čega je sam predmet teško razumjeti, zbog toga ubuduće svoje izvještaje piši na ruskom jeziku, ne koristeći strane riječi i termine“ (Jakubinskij 1986: 160).

M. V. Lomonosov je dao veliki doprinos proučavanju i uređivanju stranih posuđenica. On je u svojem radu „Hrestomatija povijesti ruskog jezikoslovlja“ izložio svoja proučavanja grčkih riječi u ruskom jeziku općenito i na području tvorbe znanstvenih termina. Još jedno njegovo djelo vezano za ovu temu uspijeva postaviti temelje ruskog jezika koji odgovara vremenu, a to je „Predgovor o koristi crkvenih knjiga na ruskom jeziku“. On je smatrao da je ruski jezik izgubio postojanost i jezičnu normu uslijed „zagađenja“ živog razgovornog jezika posuđenicama iz različitih jezika (Prigarev, Fridlender 1988).

U radu ću koristiti sljedeću definiciju pojma „posuđenica“: „Posuđenica je riječ preuzeta iz drugog jezika i prilagođena jeziku koji preuzima“ (Hrvatski jezični portal 2015).

4. DEFINIRANJE POJMA „GERMANIZAM“

Germanizam je riječ ili izraz posuđen iz njemačkog jezika, ili fraza izgrađena prema modelu koji je tipičan za njemački jezik (Germanizam 2015).

Posebnu grupu posuđenica u leksičkom sastavu ruskog jezika čine germanizmi. To objašnjava bliska interakcija Njemačke i Rusije u mnogim fazama povijesnog razvoja ovih zemalja. Njemački mentalitet je odavno bio poznat kao specifičan (isto).

U europskom prostoru, a posebno srednjeeuropskom, njemački je jezik imao vrlo važnu ulogu, a u mnogim zemljama srednje i jugoistočne Europe bio je i službeni jezik. Pojam germanizam je heterogen i o tome su pisali mnogi strani i domaći autori pritom iznoseći različita mišljenja i pristupe. Ovdje ću navesti samo nekoliko autora koji određuju pojam posuđenica iz njemačkog jezika, koje se u lingvističkoj literaturi nazivaju „germanizmima“ (Krpan 2015: 10).

S. Babić tvrdi da sve što u jeziku potječe neposredno ili posredno iz njemačkog jezika, može se smatrati germanizmom i po tome je očito da svi tako određeni germanizmi nisu istovrsni. S. Babić razlikuje prave i neprave germanizme. Nepravi germanizmi se nazivaju i polugermanizmima, jer su nastali kao posljedica utjecaja nekog trećeg jezika (isto: 11).

Simeon daje tri značenja za riječ germanizam:

- 1) Germanizam je općenito nešto što je svojstveno Njemačkoj, a uvedeno je u drugih naroda ili u druge jezike.
- 2) To je riječ, izraz svojstven njemačkom jeziku, uzeta sama po sebi ili unesena u druge jezike ili načinjena prema njemačkom jeziku.
3. Riječ, izraz ili konstrukcija koja je preuzeta iz bilo kojega germanskog jezika, koja nije u skladu s jezikom u koji je ušla (isto: 11).

N. Ivanetić pri određivanju definicije pojma “germanizam” poziva se na Simeona i navodi da se najprije postavlja pitanje što se germanizmom smatra. Pod tim pojmom se obično podrazumijevaju jezični elementi, koji potječu i iz ostalih germanskih jezika, kako i iz njemačkih (isto: 12).

U većini slučajeva germanizam se definira kao riječ preuzeta iz njemačkog te da se ona prilagođuje sustavu jezika koji ju preuzima. Stoga ćemo preuzeti definiciju po kojoj je

germanizam njemačka riječ koju iz njemačkog jezika neposredno ili posredno preuzima neki jezik kao jezik primatelj, a njezina adaptacija, koja počinje u trenutku kad se prvi put upotrijebi u jeziku primatelju, traje sve dok se potpuno ne integrira u sustav tog jezika (isto).

Prema Alexu Rottu postoji potpuni riječnik germanizama, točnije posuđenica iz njemačkog jezika. Autor je posuđenice iz njemačkog jezika podijelio na 6 grupa:

- izravno posuđivanje
- posredno posuđivanje iz trećeg jezika pa onda u njemački
- posredno posuđivanje direktno iz njemačkog jezika
- semantičko posuđivanje
- stari germanizmi (Germanizam 2015)

Prva grupa označava izravno posuđivanje iz njemačkog jezika direktno u ruski jezik, npr. „Циферблат“ – „Zifferblatt“. Druga grupa označava posredno posuđivanje riječi, znači preko njemačkog jezika iz nekog drugog jezika, npr. „Юмореска“ – „Humoreske“. Najprije je riječ posuđena iz grčkog jezika, pa iz njemačkog pa u ruski. Treća grupa je posredno posuđivanje iz njemačkog jezika preko drugog jezika u ruski, npr. „Шумовка“ – „Schmutzfänger“. Riječ je posuđena najprije iz njemačkog jezika u poljski, pa zatim u ruski. Četvrta grupa je semantičko posuđivanje, kalkiranje. Npr. „Выглядеть“ – „Aussehen“. U petu grupu spadaju stari germanizmi, tj. posuđenice koje je teško nazvati posuđenicama, s obzirom na to koliko su naviknuti u ruskom jeziku. Npr. „князь“ – князя, мн. князья, князей, муж. (от древнегерманск. kuning). 1. Предводитель войска и правитель области в древней Руси и в удельный период (Толковый словарь Ушакова. Д.Н. Ушаков. 1935-1940).

5. POVIJEST DODIRA IZMEĐU NJEMAČKOG I RUSKOG JEZIKA

Germanizam je njemačka riječ koja je u nekom drugom jeziku integrirana kao posuđenica ili strana riječ. Jezični dodiri između njemačkog i ruskog jezika imaju širi kulturološki i sociološki karakter (Germanizam 2015).

Znanstvenici navode neke povijesne okolnosti u kojima je došlo do kontakata između njemačkog i ruskog jezika. Od 12. do 15. st dolaze prvi gospodarstvenici iz Lübecka u Rusiju. Nakon rata na jugu, za vrijeme Petra I. , dolaze brojni Nijemci u Moskvu, u tzv. „Njemačko predgrađe“, naročito znanstvenici, obrtnici, pravnici, koji dolaze s ciljem modernizacije Rusije. Migracije traju i šire se nakon poziva Katarine II. , koja šalje poziv u želji za povećanjem stručnog kadra i poboljšanja gospodarske slike Rusije. Veliki broj ljudi se odazvao na poziv Katarine II. , posebno seljaci i trgovci koji su tražili bolje uvjete života. 1718. osnovana je i prva radna komuna, pod nazivom «Komuna – Volga» (Burau, Dittrich 2015: 3).

1698. godine, s povratkom cara Petra Velikog iz zapadne Europe, ne dolaze više posuđenice iz grčkog i poljskog jezika. S Petrom Velikim su riječi iz Poljske zamijenjene riječima iz zapadne Europe. Za radikalne reforme u vojsci i administraciji angažirani su ekonomski i administrativni stručnjaci iz Njemačke. 1716. godine naređeno je da službenici moraju učiti njemački jezik (isto).

U pojedinim obrtničkim djelatnostima prevladao je udio Nijemaca. Krajem 18. stoljeća u St. Peterburgu radilo je 30 njemačkih urara, za razliku od 3 ruska. Ruski jezik je preuzeo znatan broj riječi vezanih za vojsku, kao što su npr. „Schlagbaum“ (шлагбаум), „Strafe“ (штраф). Posebnu važnost ima i Mihail Vasiljevič Lomonosov, koji je studirao u Marburgu i Freibergu. On se smatra osnivačem ruske rudarske znanosti, mineralogije i geologije. U svojim opisima o rudarstvu i metalurgiji koristi njemačke riječi, tj. nazive za metale i minerale, kao što su npr. „Zink“ (цинк), „Wismut“ (висмут) itd. (isto).

Postoje razni razlozi za dolaskom Nijemaca u Rusiju kao što su teški uvjeti života, političko – religiozni pritisci, visoki porezi, bolji uvjeti života na istoku, te sam „Manifest“ Katarine II, čije su posebnosti:

- kulturna autonomija;
- porezne olakšice;

- dozvole za kupnju zemljišta;
- napuštanje zemlje u svakom trenutku;
- ukidanje vojne obaveze;
- vjerska sloboda; (isto)

Od 1763. – 1862. tri velike migracije se dijele na:

- plemstvo i vojska (na Baltik);
- građanstvo (St. Peterburg i Moskva);
- seljaci i obrtnici (u pogranična područja); (isto)

Reforma obrazovanja pod vodstvom Aleksandra II. imala je dva cilja: ruski jezik postaviti za jezik nastave i njemačke škole podrediti Ministarstvu obrazovanja (isto: 6).

Od 30 – ih godina , pod Staljinovim vodstvom Nijemci bivaju deportirani u logore na Sibiru, srednjoj Aziji i Kazahstanu. Nakon Staljinove smrti deportacija je prekinuta, ali i godinama poslije dolazi do odlaska i vraćanja velikog broja Nijemaca u Njemačku (isto: 6).

Nedvojbeno je, da veći broj germanizama u ruskom potječe iz vojnog područja, jer su ratovi prevladali u odnosima ovih dviju zemalja, kao i za vrijeme trajanja 1. i 2. svjetskog rata. No, nisu samo rat, politika i gospodarstvo potakli povezivanje Rusije i Njemačke i njihovog jezika već i kultura i književnost na koju su se ugledali mnogi ruski književnici (isto: 6).

6. OSNOVNI POJMOVI U TEORIJI JEZIKA U KONTAKTU RUDOLFA FILIPOVIĆA

Različiti povijesni čimbenici pokazuju i dokazuju da su jezici morali dolaziti u kontakt od samih svojih početaka i da su počeli utjecati jedni na druge u raznim oblicima i raznim okolnostima. Neki od tih čimbenika su ratovi, migracije, teritorijalna osvajanja, obrazovanje, putovanja, razvoj tehnologije, trgovina itd (Sočanac 2005: 9).

Nije potrebno biti lingvist niti povjesničar jezika da današnji čitalac ili slušalac u tiskanom tekstu ili govoru svojih sugovornika ne primijeti da je taj tekst ili govor sastavni dio njegovog jezika, ali da se u tom jeziku javljaju riječi i izrazi koji po svome porijeklu ne pripadaju tom jeziku već su preuzeti ili bolje rečeno posuđeni iz nekog drugog jezika ili iz dijalekta u književni jezik (Filipović 1986: 15).

Jezično posuđivanje nije samo lingvistička kategorija i ne može se analizirati samo općelingvističkim metodama. Znanosti kao što su npr. sociologija i psihologija su također nužne. Tako su jezično posuđivanje i mnoge druge lingvističke i sociološke pojave vezane uz to proučavanje svrstane u sociolingvistiku. Iako ta grana lingvistike zadovoljava po elementima istraživanja jezičnog posuđivanja, ona je ipak preširoka da bi se izbjegla nepotrebna miješanja i nesporazumi, pa se jezično posuđivanje i sve uz nju klasificira u novu granu znanosti o jeziku, koja se zove lingvistika jezičnih dodira ili kontaktna lingvistika (isto).

Jezično posuđivanje započinje transferom modela iz jezika davatelja u jezik primatelj. U tom procesu integracije strana se riječ prilagođava sustavu jezika primatelja na različitim jezičnim razinama zadobivajući status posuđenice. Dugotrajnom i čestom uporabom posuđenica, svijest o tome da su stranog podrijetla može u potpunosti nestati, pa će se takve riječi dalje razvijati kao i domaće. Treba i naglasiti da neke strane riječi nikada ne steknu status posuđenica jer se u jeziku primatelju pojave samo zbog trenutačne potrebe ili mode i zatim nestanu, a da nikada nisu ušle u širu uporabu (Sočanac 2005: 9 - 10).

Postoje dvije mogućnosti kako dolazi do jezičnog kontakta. Prva mogućnost je, kad se neka riječ ili fraza jezika davatelja preuzima u sustav jezika primatelja tj. u procesu jezičnog posuđivanja, a druga mogućnost je kad govornik materinskog jezika odluči naučiti strani jezik tj. u procesu usvajanja stranog jezika. U ova oba slučaja javlja se lingvistička interferencija, tj. odstupanje od norme, najprije odstupanje od norme jezika primatelja, a zatim i odstupanje od norme stranog jezika (isto: 17).

Jezici vrlo brzo i često primaju strane nazive za nove predmete i pojmove što su ih preuzeli od neke druge jezične zajednice. Te nove riječi prilagođavaju se zakonima jezika koji ih je preuzeo, a te promjene su i osnova za uopće proučavanje tih stranih riječi. Taj kontakt, jezični kontakt, je kontakt između jezika davatelja i jezika primatelja. Taj se kontakt osniva na bilingvizmu, a mjesto kontakta je bilingvni govornik. Njegov osnovni zadatak je da drži ta dva jezika odvojeno, a kada dođe do situacije da on to ne može, tada nastupa lingvistička interferencija. Lingvistički utjecaj je onaj u kojem se jednostavan element ili riječ izvuče iz nekog jezika davatelja i upotrijebi u kontekstu jezika primatelja. Prije nego se dogodila ta interferencija, taj je element pripadao leksiku jezika davatelja i pokazivao osobine fonološke i morfološke strukture karakteristične za taj jezik. Kada taj element prijeđe u jezik primatelj, te se osobine ili zadržavaju ili se modificiraju u korist osobina tipičnih za strukturu jezika primatelja. Po najnovijoj terminologiji kaže se da je pri prelasku elementa ili riječi iz jezika davatelja u jezik primatelj nastupila interferencija između jezika davatelja i jezika primatelja. Element ili riječ jezika davatelja naziva se model, a posuđen element kako ga izgovaraju govornici jezika primatelja naziva se replika (isto: 36 - 38).

Prvi zadatak lingvиста je da utvrdi tu interferenciju. Teško je utvrditi kada je element preuzet u drugi jezik. Ako element na prijelazu iz jezika davatelja u jezik primatelj zadrži neke osobine jezika davaoca, onda se to zove kompromisna replika. Ali postoji i društvena dimenzija, što znači da repliku moraju preuzeti i drugi govornici, a ne samo onaj tko ju je prvi upotrijebio. U tom prijelazu razlikujemo tri stupnja difuzije ili posuđivanja:

- prebacivanje je pojava kad bilingvni govornik alternativno upotrebljava dva jezika, pa u svoj govor uvede iz drugog jezika potpuno neadaptiranu riječ i tada govornik prelazi iz jednog jezika u drugi;
- interferencija se javlja kad dođe do preklapanja dvaju jezika, kada bilingvni govornik ne može držati dva jezika odvojeno;
- integracija je stadij u kojem se strani element uklopio u sustav jezika primaoca, kao utvrđena i potpuno adaptirana posuđenica; (isto: 38)

Značenje posuđene riječi mijenja se i u jeziku davaocu i u jeziku primaocu. Riječ se ne mora uvijek izravno posuđivati, već putem jezika posrednika koji je tu riječ već koristio

kao posuđenicu. Sam jezik nije autonoman i neovisan i zbog toga malo koji jezik se može oduprijeti prodoru posuđenica i sačuvati svoju jezičnu čistoću. Kontakt, susret i utjecaj različitih svjetova jedan je od razloga prijelaza riječi iz jednog jezika u drugi, te tako i njihova prilagodba i upotreba. U stručnoj literaturi se može naići na više termina koji se bave problematikom jezičnog posuđivanja, a najčešći su : *miješanje jezika, jezično posuđivanje i jezici u kontaktu ili jezični kontakt* (isto: 19 - 20).

Miješanje jezika je puno širi pojam, koji u sebi uključuje i posuđivanje, ono je zapravo samo jedna strana miješanja jezika. Miješanje jezika nastaje obostranim ili jednostranim utjecajem dvaju ili više jezika koji ili nisu uopće srodni ili pripadaju istoj jezičnoj porodici, ali su se različito razvili da se moraju posebno učiti. Prema Hermannu Paulu, miješanje jezika je rezultat utjecaja jednog jezika na drugi ili jednog dijalekta na drugi. Važno je da se ta dva jezika razlikuju u tolikom stupnju da bi govornici jednog jezika morali učiti drugi kao strani jezik. Utjecaj jednog jezika na drugi zavisi i od intenziteta međunarodnog saobraćaja, putovanja pojedinaca u tuđe zemlje, migracija većih skupina ljudi i transplantacija kao posljedica kolonizacije i od pisanog materijala (isto: 22 - 23).

6.1. MEDUJEZIČNI UTJECAJI

Već u prije spomenutim definicijama je utvrđeno da se najjednostavniji lingvistički utjecaj realizira kad se element jezika davaoca tj. model preuzme u jezik primaoca. Tako počinje proces jezičnog posuđivanja koji je složen i ponekad i dugotrajan, a reguliraju ga dvije osnovne jezične operacije, a to su supstitucija i importacija. Adaptacija modela se odvija na nekoliko razina i taj se proces sve više komplicira i zahtijeva vrlo pomno izvedenu analizu. Što se tiče adaptacije modela, od njegova transfera u jezik primalac, preko stadija kompromisne replike do integracije replike u sustav jezika primaoca, javlja se velik broj promjena koje su najčešće vezane uz razine na kojima se javljaju. Kako bi se dobila jasna slika procesa adaptacije u najširem smislu riječi, potrebno je i analizirati i definirati i klasificirati. Posuđenice integrirane u sustav jezika primaoca može proći kroz još nove promjene različitog tipa karakteristične za razinu na kojoj se javljaju i u skladu sa sustavom jezika primaoca, jer samom integracijom u sustav jezika primaoca njena adaptacija nije završena (Filipović 1986: 55).

Prvi zadatak istraživača je da opiše i klasificira sve promjene koje se javljaju u toku adaptacije. Sveukupne promjene mogu se globalno podijeliti u dvije skupine: 1. one koje se javljaju od momenta transfera modela u jezik primalac sve do integracije replike u sustav tog jezika, 2. one promjene koje se javljaju na replici odnosno posuđenici od integracije u sustav jezika primaoca nadalje. Prema toj činjenici uvedena je pojmovna podjela primarnost i sekundarnost. Sve promjene prve skupine nazvane su primarne promjene, a promjene druge skupine su sekundarne promjene. Prema toj podjeli razlikuju se dvije vrste adaptacije: primarna adaptacija i sekundarna adaptacija (isto: 56).

Ova pojmovna podjela je korisna i potrebna u analizi nekih pojava u jezičnim kontaktima i ona po svojoj vrijednosti i korisnosti zaslužuje da se ugradi u teoriju jezika u kontaktu. Taj zaključak proizlazi iz toga da analiza kronološkog i kvalitativnog elementa pojmovne podjele pokazuje da je upravo kvalitativan element odlučan za klasifikaciju promjena u toku adaptacije. Prema njemu se uspješnije provodi razlikovanje i klasifikacija tih promjena u primarne i sekundarne i prema toj podjeli dobivaju se mnogo bolji i precizniji rezultati u klasifikaciji promjena u svim razinama (isto).

Primarne promjene se po kvaliteti znatno razlikuju od sekundarnih, a ta se njihova razlika osniva na teoretskom razlikovanju dvojezičnosti od jednojezičnosti. Primarne

promjene karakteristične su za dvojezičnost i nose sve osobine adaptacije u primarnom periodu. Ove promjene odražavaju kontakte dvaju jezika koji nisu ni čvrsti ni stalni, podliježu raznim utjecajima koji mogu djelovati paralelno. U tom periodu se osjećaju utjecaji obaju sustava, jezika davaoca i jezika primaoca, pa tako i dolaze nestalni oblici i mnogobrojne varijante kompromisne replike. Sve su te pojave vezane uz bilingvnog govornika jer su uvjetovane jezičnim kontaktom koji se jedino lako uspostavlja kod bilingvnog govornika (isto: 57).

Sekundarne promjene nemaju gotovo nijednu osobinu primarnih promjena i one su po kvaliteti potpuno drugačije. Sekundarne promjene su stalne i nepromjenljive, pa nema izgleda da se u tom periodu jave neke varijante. Pošto se replika ili posuđenica integrirala u sustav jezika primaoca, ona rijetko podliježe promjenama. Ako se neka promjena i javi, ona je spora i uvijek u skladu s tendencijom razvoja jezika primaoca i nema apsolutno nikakve veze s jezikom davaocem. Promjene u tom periodu su tipične za monolingvnog govornika i njegov jezik, koji u tom slučaju nema uvjete da dođe u kontakt (isto).

6.2. FONOLOŠKA , ORTOGRAFSKA, MORFOLOŠKA I SEMANTIČKA RAZINA

Na osnovi suvremene teorije kontaktne lingvistike, raščlamba prilagodbe njemačke posuđenice provodi se na četiri jezične razine - *fonološkoj, ortografskoj, morfološkoj i semantičkoj*.

„Analiza fonološke adaptacije započinje usporedbom fonoloških sustava jezika u dodiru i utvrđivanjem sličnosti i razlika među pojedinačnim fonemima koji karakteriziraju proučavane jezike. Neki su fonemi tim jezicima zajednički te se može smatrati da su po svojim osnovnim svojstvima jednaki. Drugi su svoji opisom slični ali ne i jednaki, a neki su potpuno različiti. Na temelju usporedbe fonema u jeziku primatelju s onima u jeziku davatelju dolazi se do triju osnovnih skupina, koje određuju i tipove adaptacije. Prva skupina se zove nulta transfonemizacija, druga je djelomična ili kompromisna transfonemizacija, a treća je slobodna transfonemizacija. Nulta transfonemizacija je proces kroz koji prolaze fonemi koji se u oba jezika podudaraju (tj. samoglasnici se ne razlikuju) i fonemi ove skupine bez teškoća ulaze u jezik primatelj. Fonemi koji su međusobno slični, ali se razlikuju po nekim svojstvima prolaze proces djelomične ili kompromisne transfonemizacije, te se fonemi ove skupine zamjenjuju najbližim odgovarajućim domaćim ekvivalentima. A fonemi jezika davatelja za koje ne postoje ekvivalenti u jeziku primatelju prolaze proces slobodne transfonemizacije i ovdje se pojavljuju najveće teškoće, jer nemaju odgovarajućih ekvivalenata u jeziku primatelju, te se moraju zamijeniti nekim od postojećih domaćih fonema prema različitim načelima“ (Sočanac 2005: 11).

„Analiza ortografske adaptacije također započinje usporedbom ortografskih sustava jezika u dodiru. Grafemi koji su u oba jezika jednaki bez teškoća će se integrirati u jezik primatelj, dok poteškoće predstavljaju grafemi koji u jeziku primatelju ne postoje. Osobite se teškoće pojavljuju kada se jezici u dodiru koriste potpuno različitim grafijskim sustavima, kao što je npr. rusko ćirilično pismo, pri čemu se ruske posuđenice u procesu adaptacije moraju transliterirati i/ ili transkribirati kako bi mogle funkcionirati u sustavu jezika primatelja. Ortografija posuđenica može se formirati na četiri načina. Osnovni oblik se formira prema sljedećim čimbenicima: 1. izgovor modela, 2. ortografija modela, 3. kombinacija izgovora i ortografije modela, 4. utjecaj jezika posrednika. Osnovni oblici koji su nastali prema izgovoru u pravilu su prilagođeni sustavu jezika primatelja, dok oni nastali prema ortografiji zadržavaju vidljive osobine jezika davatelja. Treći tip predstavlja kompromis između dvaju sustava, dok

kod četvrtog tipa do izražaja dolazi sustav trećeg jezika koji je kao posrednik ostavio traga u osnovnom ortografskom obliku posuđenice“ (isto: 12).

„Analiza posuđenica na morfološkoj razini započinje od osnovnog oblika riječi. To je oblik riječi koji se citira samostalno i registriran je u rječnicima kao natuknica, te je s morfološkog stajališta neutralan. Polazeći od morfološke strukture replike dolazi se do triju tipova primarne adaptacije: 1. Nulta transmorfemizacija, 2. Kompromisna transmorfemizacija i 3. Potpuna transmorfemizacija“ (isto: 13).

„Analiza na semantičkoj razini ima cilj pokazati kako posuđenice tijekom integracije u sustav jezika primatelja formiraju značenje, do kakvih promjena pri tome dolazi i zašto, te kako se značenje posuđenica odnosi prema značenju modela u jeziku davatelju. Ta se analiza provodi na temelju podjele primarnosti i sekundarnosti, koja je osobito izražena na toj razini. Promjene opsega značenja mogu se svrstati u tri kategorije: 1. opseg starog značenja ostaje nepromijenjen, 2. novo je značenje suženo u usporedbi sa starim. Prve dvije vrste semantičkih odnosa pripadaju primarnoj adaptaciji, a treća sekundarnoj adaptaciji. U fazi primarne adaptacije broj značenja modela se zadržava ili dolazi do suženja broja ili polja značenja“ (isto: 15).

U ovom diplomskom radu analizirat ću prilagodbu njemačkih riječi u ruskom jeziku samo na morfološkoj i semantičkoj razini.

7. MORFOLOŠKA ADAPTACIJA MODELA

Lingvisti su došli do zaključka da jezici, kada dođu u dodir ne utječu jedan na drugi u području morfologije. Iz toga proizlazi opće pravilo da se za analizu adaptacije modela u repliku mora imati kompletan opis morfoloških sustava obaju jezika u dodiru. Sve pojave koje se javljaju u procesu adaptacije zavise od sličnosti i razlika morfoloških sustava jezika primatelja i jezika davatelja (Filipović 1986: 116).

U velikom se broju jezika jezična jedinica odnosno riječ, koju od jezika davatelja preuzima jezik primatelj, sastoji od dvije vrste morfema, a to su slobodni i vezani. Vezani morfem može biti nulti i slobodni morfem, a može i sam činiti riječ. Riječi se prema strukturi mogu podijeliti na one koji se sastoje od slobodnog i vezanog morfema (riječ = slobodni morfem + vezani morfem) i one koji se sastoje samo od slobodnog morfema (riječ = slobodni morfem + nulti vezani morfem). Analiza posuđenica na morfološkoj razini počinje od oblika jezične jedinice tj. riječi, koji zovemo osnovni oblik, on se citira samostalno i registriran je u rječnicima kao natuknica (isto: 117).

„Analiza na morfološkoj razini sastoji se u tome da se utvrde sve promjene kroz koje prolazi osnovni oblik modela jezika davatelja u toku svoje adaptacije i prijelaza u osnovni oblik replike jezika primatelja, te kako se zakoni morfologije jezika primatelja primjenjuju na taj novi osnovni oblik. To znači da model podliježe gramatičko – morfološkoj interferenciji. Prema pravilima supstitucije na morfološkoj razini u procesu adaptacije modela u repliku morfemi jezika davatelja usklađuju se s morfološkim sustavom jezika primatelja. To se usklađenje – adaptacija odnosi na osnovni oblik posuđenice bez obzira kojoj vrsti riječi pripada, zatim na morfološke kategorije vezane uz njega, a nastavlja se s promjenjivim oblicima posuđenice prema tome kojoj vrsti riječi pripada“ (isto: 118).

Polazeći od morfološke strukture replike dolazi se do tri tipa primarne adaptacije:

1. nulta transmorfemizacija
2. kompromisna transmorfemizacija
3. potpuna transmorfemizacija

7.1. TRANSMORFEMIZACIJA

Ruski i njemački jezik pripadaju sklonidbenim jezicima, u kojima su glavne vrste riječi imenice, glagoli i pridjevi. Prilikom deklinacije i konjugacije te vrste riječi dobivaju određeni nastavak. Prilikom uspoređivanja ruskog jezika i njemačkog uočljive su podudarnosti u morfološkim strukturama ovih jezika.

Njemački jezik za razliku od ruskog jezika ima tu posebnost što uz imenice stoji član, koji može biti određeni ili neodređeni i koji nam govori o rodu imenice. Imenice muškog i srednjeg roda se mijenjaju u genitivu, a ostalo se mijenjaju članovi, a u množini imenice mogu dobiti jedan od pet nastavaka. Konjugacijom se dobivaju nastavci za oznaku lica i vremena.

7.1.1. TIPOVI TRANSMORFEMIZACIJE

„Transmorfemizacija kao opći princip adaptacije bazira se na pretpostavci da riječ može biti sastavljena od slobodnog morfema i vezanog morfema, da vezani morfem može biti nulti, tj. da i sam slobodni morfem čini riječ i da kompleksni morfem, slobodni morfem plus sufiks čini riječ. Supstitucija na morfološkoj razini, koju smo nazvali transmorfemizacija, javlja se u tri tipa zavisno od sastava posuđenice i adaptacije vezanog morfema“ (Filipović 1986: 119).

7.1.1.1. NULTA TRANSMORFEMIZACIJA

U prvom stupnju supstitucije posuđenica se preuzima iz jezika davatelja u jezik primatelj bez ikakvih promjena, model je preuzet u jezik primatelj kao slobodni morfem bez vezanog morfema, pa nema potrebe za morfološkom adaptacijom osnovnog oblika. Takve posuđenice se integriraju u taj novi sustav bez ikakvih ograničenja pošto su prethodno prošle adaptaciju na fonološkom nivou, tj. transfonemizaciju. Ovaj tip transmorfemizacije karakterizira nulti morfem, pa se i iz tog razloga tip adaptacije naziva nulta transmorfemizacija (Filipović 1986: 119).

Nulta transmorfemizacija se provodi po formuli slobodni morfem + nulti vezani morfem. Ovaj tip adaptacije prolaze sve vrste riječi, osim glagola, u pravilu imenice i neki pridjevi. U oba jezika veliki broj imenica završava na konsonant i nema vezanog morfema,

zbog toga u pravilu samo imenice prolaze ovu vrstu adaptacije. Prema tome se promjene u nultoj transmorfemizaciji događaju u primarnoj adaptaciji (isto: 120).

Prvo skupini pripadaju riječi koje su u ruskom jeziku ostale neizmijenjene:

MODEL	REPLIKA
<i>Anschlag</i>	<i>анилаг</i>
<i>Bruderschaft</i>	<i>брудершафт</i>
<i>Bund</i>	<i>бунд</i>
<i>Vampir</i>	<i>вампир</i>
<i>Geschäft</i>	<i>гешефт</i>
<i>Grund</i>	<i>грунт</i>
<i>Graf</i>	<i>граф</i>
<i>Glazur</i>	<i>глазурь</i>
<i>Herzog</i>	<i>герцог</i>
<i>Kaputt</i>	<i>капут</i>
<i>Kittel</i>	<i>китель</i>
<i>Karst</i>	<i>карст</i>
<i>Kran</i>	<i>кран</i>
<i>Kleister</i>	<i>клейстер</i>
<i>Kurort</i>	<i>курорт</i>
<i>Luft</i>	<i>люфт</i>
<i>Müsli</i>	<i>мюсли</i>
<i>Ober</i>	<i>обер</i>

<i>Platz</i>	<i>плац</i>
<i>Zink</i>	<i>цинк</i>
<i>Zug</i>	<i>цуг</i>
<i>Spinat</i>	<i>шпинат</i>
<i>Stoff</i>	<i>штоф</i>
<i>Stuhl</i>	<i>стул</i>
<i>Umlaut</i>	<i>умлаут</i>
<i>Unter</i>	<i>унтер</i>
<i>Falsch</i>	<i>фальшь</i>

Posebnu skupinu germanizama čine složenice koje se sastoje od dva morfema, a pripadaju nultoj transmorfemizaciji:

MODEL	REPLIKA
<i>Butterbrot</i>	<i>бутерброд</i>
<i>Gastarbeiter</i>	<i>гастарбайтер</i>
<i>Hofmeister</i>	<i>гофмейстер</i>
<i>Drahthaar</i>	<i>дратхаар</i>
<i>Durchschlag</i>	<i>дурилаг</i>
<i>Feuerwerk</i>	<i>фейерверк</i>

<i>Zifferblatt</i>	<i>циферблат</i>
<i>Klavierauszug</i>	<i>клавирауцуг</i>
<i>Kirschwasser</i>	<i>киршвассер</i>
<i>Maßstab</i>	<i>масштаб</i>
<i>Mittelspiel</i>	<i>миттельшпиль</i>
<i>Landschaft</i>	<i>ландшафт</i>
<i>Leitmotiv</i>	<i>лейтмотив</i>
<i>Langhaar</i>	<i>лангхаар</i>
<i>Oberoffizier</i>	<i>обер-офицер</i>
<i>Ostarbeiter</i>	<i>остарбайтер</i>
<i>Schlagbaum</i>	<i>шлагбаум</i>

7.1.1.2. KOMPROMISNA TRANSMORFEMIZACIJA

Ovaj drugi stupanj supstitucije na morfološkoj razini se naziva kompromisna transmorfemizacija i javlja se onda kad posuđenica zadržava sufiks (vezani morfem iz jezika davatelja koji je fonološki adaptiran ili transfonemiziran), ali koji nije u skladu s morfološkim sustavom jezika primatelja. Taj djelomično adaptiran oblik modela predstavlja kompromisnu repliku na morfološkoj razini, a u našem ga sustavu zovemo kompromisna transmorfemizacija (Filipović 1986: 121 - 122).

Kompromisna replika je po svojoj prirodi nestalna i promjenljiva i nije završila svoju adaptaciju, ali pošto teži da je dovrši može u daljem procesu adaptacije prijeći u repliku, tj. potpuno se integrirati u sustav jezika primatelja. Zbog kompromisnog sastava replike taj tip morfološke adaptacije se naziva kompromisna transmorfemizacija (isto: 122).

„Iako u principu kompromisna replika teži k potpunoj adaptaciji u repliku i integraciji u sustav jezika primatelja, ipak među posuđenim materijalom nalazimo dosta primjera kompromisne transmorfemizacije koji se upotrebljavaju kao kompromisne replike bez izgleda da se dalje transmorfemiziraju. To se osobito odnosi na one slučajeve u kojima se vezani

morfemi jezika davatelja zadržavaju u jeziku primatelju pa se u morfološkom smislu smatraju inovacijama u sustavu. To se odnosi i na one vezane morfeme koji se u nekim slučajevima zadržavaju, a u drugima ne“ (isto).

Najčešći primjeri kompromisne transmorfemizacije su kompromisne replike sa vezanim morfemom - *er* , -*ung* , -*ist* i -*el*.

MODEL	REPLIKA
<i>Brandmeister</i>	<i>брандмейстер</i>
<i>Buchhalter</i>	<i>бухгалтер</i>
<i>Wachtmeister</i>	<i>вахтмейстер</i>
<i>Gletscher</i>	<i>глетчер</i>
<i>Greifer</i>	<i>грейфер</i>
<i>Grossmeister</i>	<i>гроссмейстер</i>
<i>Kanzler</i>	<i>канцлер</i>
<i>Kartoffel</i>	<i>картофель</i>
<i>Kittel</i>	<i>китель</i>
<i>Kutscher</i>	<i>кучер</i>
<i>Landwehr</i>	<i>ландвер</i>
<i>Makler</i>	<i>маклер</i>
<i>Nagel</i>	<i>нагель</i>
<i>Nickel</i>	<i>никель</i>
<i>Organist</i>	<i>органист</i>
<i>Schaffer</i>	<i>шафер</i>
<i>Schnitzel</i>	<i>шницель</i>
<i>Stempel</i>	<i>штемпель</i>

<i>Streikbrecher</i>	<i>штрейкбрехер</i>
<i>Spachtel</i>	<i>штатель</i>
<i>Stapel</i>	<i>штабель</i>
<i>Summer</i>	<i>зуммер</i>
<i>Taler</i>	<i>талер</i>

7.1.1.3. POTPUNA TRANSMORFEMIZACIJA

Potpuna transmorfemizacija je treći stupanj supstitucije na morfološkoj razini. To je adaptacija vezanog morfema jezika davatelja koji ne odgovara morfološkom sustavu jezika primatelja i to tako da se vezani morfem jezika davatelja zamjeni vezanim morfemom iz jezika primatelja, i taj se proces adaptacije naziva potpuna transmorfemizacija. Rezultat te potpune adaptacije na morfološkoj razini jest replika kompletno integrirana u sustav jezika primatelja. (Filipović 1986: 123)

„Tako je model jezika davatelja u svojoj morfološkoj adaptaciji prošao kroz dva stupnja supstitucije, odnosno dva tipa transmorfemizacije. Najprije je prešao u kompromisnu repliku koja je zadržala vezani morfem jezika davaoca, a zatim se integrirao u sustav jezika primatelja pošto je zamjenom tog morfema vezanim morfemom jezika primatelja postao replika“ (isto).

Potpuna transmorfemizacija se primjenjuje i u označavanju roda na osnovi kontaminacije¹ i onda kada se rod posuđenica određuje prema spolu. Posuđenice koje imaju nulti vezani morfem u jeziku davaocu, dobivaju u jeziku primaocu vezani morfem *-a*, kao oznaku za ženski rod (isto: 124).

Rod je i u ruskom i u njemačkom jeziku gramatička kategorija i postoje jednako tri roda: muški, ženski i srednji rod. No razlikuju se po tome što se u njemačkom jeziku rod imenice označava članom, koji može biti određeni ili neodređeni ili se označava karakterističnim nastavcima, kao npr. imenice koje završavaju na *-um* su srednjeg roda i dobivaju određeni član

¹ Spajanje, miješanje, stapanje različitih gramatičkih oblika u jedan.

das ili neodređeni član *ein*, a imenice koje završavaju na *-ung* su ženskog roda i dobivaju određeni član *die* ili neodređeni član *eine*.

Skupinu germanizama zahvaćenu potpunom transmorfemizacijom, čine replike zamjenjujući njemački sufiks ruskim ili osnovi dodaju ruski sufiks ili nastavak. Slijedi popis sastavljen pomoću popisa germanizama s Internet stranice Wiktionary.

1. Modeli ženskog roda na *-e* koji u ruskom dobivaju nastavak *-a*:

Wanne – ванна

Watte – вата

Wache – вахта

Fichte – пихта

Gardine – гардина

Haubitze – гаубица

Karde – карда

Klemme – клемма

Krone – корона

Lakritze – лакрица

Stange – штанга

Zeitlupe – цейтлупа

Zange – цанга

Scheibe – шайба

2. Modeli ženskog roda na *-e* koji u ruskom dobivaju nulti nastavak:

Binde – бинт

Waldschnecke – вальдинен

Haarschnecke – гаринен

Rolle – роль

Marschrout – марирут

Spritze – шприц

Strafe – штраф

Stille – штиль

Jagdtasche – ягдташ

3. Modeli ženskog roda sa nulti nastavkom koji u ruskom svoj izvorni dočetak zamjenjuju nastavkom -a:

Gotik – готика

Kunstkammer – кунсткамера

Schicht – шихта

4. Modeli muškog roda sa nulti nastavkom koji u ruskom svoj izvorni dočetak zamjenjuju sufiksom -k- i nastavkom -a:

Knopf – кнорка

Potpunoj transmorfemizaciji pripadaju i neki pridjevi i glagoli. Pridjevi dobivaju ruski sufiks -ов- ili -н- i nastavak -ый, a glagoli dobivaju ruski sufiks -ова- i nastavak -ть:

matt – матовый

blokieren – блокировать

8. ADAPTACIJA GERMANIZAMA NA SEMANTIČKOJ RAZINI

„U procesu primarne adaptacije modela u repliku, njezine integracije u jezik primatelj i daljnjih promjena u toku sekundarne adaptacije pored transfonemizacije i transmorfemizacije, model prolazi i kroz semantičku adaptaciju“ (Filipović 1986: 153).

Semantika se bavi značenjem riječi i glavni cilj i zadatak analize na semantičkoj razini je prikaz kako prilikom integracije u sustav jezika primaoca, u ovom slučaju u sustav ruskog jezika, posuđenice formiraju svoje značenje. Cilj i zadatak je prikazati do kakvih promjena dolazi i zašto i kako se značenje posuđenica odnosi prema značenju modela u jeziku davaocu. Ta se analiza provodi na osnovi pojmovne podjele primarnosti i sekundarnosti i proučavaju se dvije vrste promjena: *primarna* i *sekundarna* (isto).

Pitanje semantičkog posuđivanja se doticalo nekoliko puta i iznosile su se razne definicije, no nije se ulazilo u bit problema. Najbliže je semantičko posuđivanje definirao Lousi Deroy. On je rekao: «Ne posuđuju se , dakle, samo čitave riječi. Posuđuju se i dijelovi riječi, morfemi i fonemi. Ali često dolazi i do toga da se u strani jezik uzima nešto što je mnogo nematerijalnije : nova značenja koja se dodaju stranim značenjima tradicionalnih riječi. To je semantičko posuđivanje» (isto: 155).

Hope je uveo promjene, do kojih dolazi u procesu semantičke adaptacije posuđenica, a to su : promjene u semantičkoj ekstenziji, elipsa, promjena imena mjesta i vlastitih imena u opće imenice, pejorizacija (derogacija) i eufemizmi , metafore (isto: 157).

„Analiza procesa jezičnog posuđivanja osnovana je na adaptaciji modela i njegovom prijelazu u repliku, a vezana je uz sudbinu posuđenice u tom procesu na tri razine. Prema tome, potrebno je i na semantičkoj razini utvrditi kriterije i principe po kojima se vrši semantička adaptacija modela, tj. kako se adaptira njegovo značenje i kako replika formira svoje značenje. Tj. želi se izgraditi dio teorije jezika u kontaktu koji djeluje na semantičkoj razini, a baziran je na opće prihvaćenim principima promjene značenja i na rezultatima istraživanja koja unose neke inovacije u staru teoriju. Da bi se to postiglo, polazi se od opće semantičke teorije koja regulira razvoj i promjene značenja pojedinih lingvističkih elemenata (riječi, izričaja itd.)“ (isto).

8.1. PRIMARNA ADAPTACIJA

Svi modeli u trenutku uključivanja u jezik primatelj prenose svoje osnovno značenje ili značenja. Prenoseći to svoje osnovno značenje ili značenja, bili su podvrgnuti primarnoj adaptaciji, a tek je kasnija intenzivna uporaba kod jednog dijela izazvala proširenje broja ili polja značenja (Sočanac 2005:108).

8.1.1. NULTA SEMANTIČKA EKSTENZIJA

Nulta semantička ekstenzija se javlja kada se značenje njemačke posuđenice, nakon što je ušla u sustav jezika primatelja tj. u ruski jezik, ne mijenja i odgovara značenju njemačke riječi. Nulta semantička ekstenzija se dijeli na modele s jednim značenjem ili na modele s dva ili više značenja, a da pritom značenja ostanu ista (Filipović 1986: 161).

Nulta semantička ekstenzija je najrasprostranjeniji tip semantičke adaptacije. Primjere ću navesti prema područjima u kojima se takvi germanizmi pojavljuju.

Model s jednim značenjem

Ovdje sam koristila ruske i njemačke leksikografske izvore koji su navedeni u bibliografiji.

Zoologija

Model	Replika	Značenje
<i>Waldschnepfe</i>	<i>вальдишнеп</i>	" Лесная птица отряда куликов." ("šumska šljuka")

Geologija

Model	Replika	Značenja
<i>Gneis</i>	<i>гнейс</i>	" Горная порода, состоящая из шпата, кварца и слюды." ("gnajs")

Glazba

Model	Replika	Značenja
<i>Waldhorn</i>	<i>валторна</i>	" Медный музыкальный духовой инструмент с мягким тембром." ("rog")

Gradnja stambenog prostora

Model	Replika	Značenje
<i>Wanne</i>	<i>vanna</i>	" Резервуар для купания." ("kada")

Medicina

Model	Replika	Značenje
<i>Spritze</i>	<i>шприц</i>	" Цилиндрический инструмент, предназначенный для инъекций, диагностических пункций, отсасывания патологического содержимого из полостей. " ("šprica")
<i>Kurort</i>	<i>курорт</i>	" Местность, обладающая целебными природными свойствами." ("lječilište")

Umjetnost

Model	Replika	Značenje
<i>Gotik</i>	<i>готика</i>	" Архитектурный стиль." ("gotika")

Vojni izrazi

Model	Replika	Značenje
<i>Wache</i>	<i>вахта</i>	" Состав смены, несущей дежурство." ("straža")
<i>Herzog</i>	<i>герцог</i>	" Один из высших дворянских титулов." ("vojvoda")
<i>Haubitze</i>	<i>гаубица</i>	" Тип артиллерийского орудия." ("težak top")
<i>Gefreiter</i>	<i>ефрейтор</i>	" Второе воинское звание солдатского состава, следующее за рядовым." ("kaplar")
<i>Putsch</i>	<i>путч</i>	" Государственный переворот, совершенный группой заговорщиков." ("državni udar")
<i>Wachtparade</i>	<i>вахтпарад</i>	" Военный церемониал при смене караула." ("svečana povorka pri smjeni straže")
<i>Wachtmeister</i>	<i>вахмистр</i>	" Унтер-офицер кавалерии." ("narednik")
<i>marschieren</i>	<i>маршировать</i>	" Шагать по-военному." ("marširati")

Financije, ekonomija

Model	Replika	Značenje
<i>Buchhalter</i>	<i>бухгалтер</i>	"Счетовод, ведущий денежную и коммерческую отчетность." ("računovođa")
<i>Wechsel</i>	<i>вексель</i>	"Письменное обязательство в уплате денег определенному лицу в установленный срок." ("mijena")
<i>Großbuch</i>	<i>гроссбух</i>	"Бухгалтерская книга, дающая сводку всех счетов и приходно-расходных операций." ("knjiga svih računa, kreditnih i debitnih transakcija")
<i>Makler</i>	<i>маклер</i>	"Профессиональный посредник при заключении торговых, биржевых и т. п. сделок." ("posrednik")
<i>Fracht</i>	<i>фрахт</i>	"Плата за перевозку груза морским или воздушным путем." ("vozarina")

Tehnika

Model	Replika	Značenje
<i>Schlagbaum</i>	<i>шлагбаум</i>	" Поднимающаяся и опускающаяся перекладина для открытия и закрытия пути на железнодорожных переездах и на заставах." (" branik")
<i>Zifferblatt</i>	<i>циферблат</i>	" Доска, пластинка с делениями, обозначающими часы, минуты или иные единицы измерения, и с проставленными под ними цифрами" ("brojčanik sata")

8.1.2. SUŽENJE ZNAČENJA

„Suženje značenja je opća tendencija kod posuđenica jer se one preuzimaju u jezik primatelj da se zadovolji potreba imenovanja preuzetog predmeta ili pojma iz kulture i civilizacije jezika davatelja. Tada se posuđenice obično preuzimaju u specifičnim kontekstima pa prirodno tendiraju da prenesu u novi jezik samo dio svoga starog značenja. Kako riječi imaju u većini slučajeva više nego jedno značenje, pojava suženja značenja iz gornjeg je razloga postala najčešća promjena u jezičnom posuđivanju. Ona predstavlja specijalizaciju od općeg značenja na specifično, tehničko, a to u većini slučajeva znači da se s posuđenicom prenosi samo jedno specifično značenje“ (Filipović 1986: 164).

8.1.3. SUŽENJE BROJA ZNAČENJA

1. Njemački model *Absatz* ima tri značenja, a u ruski je preuzeto prvo značenje – *абзац* – "Отступ вправо в начале первой строки какого-либо текста." ("odlomak")
2. Njemački model *Anschluss* ima sedam značenja, a u ruski je preuzeto sedmo značenje – *анишлус* – "Присоединение Австрии к Третьему рейху." ("pripajanje Austrije u Trećem Reichu")
3. Njemački model *Binde* ima tri značenja, a u ruski je preuzeto prvo značenje – *бинт* – "Лента для хирургической повязки." ("zavoj")
4. Njemački model *Glasur* ima dva značenja, a u ruski je preuzeto prvo značenje – *глазурь* - "Стекловидное покрытие на поверхности керамического изделия." ("glazura")
5. Njemački model *Grund* ima sedam značenja, a u ruski je preuzeto prvo i šesto značenje: *грунт* – "1. Земля, почва." ("zemlja") "2. Первый, нижний слой на поверхности основы, подготовляемой для окраски." ("podloga")
6. Njemački model *Knopf* ima dva značenja, a u ruski je preuzeto prvo: *кнопка* – "Тонкое короткое металлическое острие с широкой шляпкой, служащее для прикалывания бумаги, ткани и т.п. к чему-л. твердому." ("dugme")

7. Njemački model *Maßstab* ima tri značenja, a u ruski je preuzeto prvo: *масштаб* – "Отношение размеров на чертеже, карте и т. п. к действительным размерам на местности, предмете." ("omjer")

8. Njemački model pridjeva *matt* ima šest značenja, a u ruski je preuzeto treće značenje: *матовый* – "Не блестящий, тусклый, без глянца и лоска." ("bez sjaja")

9. Njemački model *Schacht* ima tri značenja, a u ruski je preuzeto prvo: *шахта* – "Место подземной добычи полезных ископаемых или проведения подземных работ." ("šahta")

10. Njemački model *Strafe* ima tri značenja, a u ruski je preuzeto treće: *штраф* – "Денежное взыскание, мера материального воздействия, применяемая в случаях и порядке, установленных законом." ("novčana kazna")

11. Njemački model *Stange* ima pet značenja, a u ruski je preuzeto prvo: *штанга* – "Металлический стержень, используемый как деталь во многих инструментах, механизмах." ("metalna šipka")

12. Njemački model *Wechsel* ima pet značenja, a u ruski je preuzeto peto: *вексель* – "Письменное обязательство в уплате денег определенному лицу в установленный срок." ("novčani dokument-mjenica")

8.1.4. SUŽENJE POLJA ZNAČENJA

„Specifični slučajevi suženja značenja su one posuđenice kod kojih je suženje provedeno ne samo po principu suženja, tj. smanjenja, broja značenja modela. Kod dosad analiziranih primjera suženje se značenja modela provodilo po općem principu da je replika preuzimala najčešće jedno ili rjeđe dva značenja modela, obično specijalizirano, tehničko značenje koje predstavlja predmet ili pojam preuzet iz sredine jezika davaoca. Neke posuđenice pored tog suženja u broju značenja pokazuju ponekad i suženje u značenjskom polju. To je dakle dvostruko suženje: u broju značenja i u preuzetom polju značenja.“ (Filipović 1986: 168)

1. Njemački model *Kittel* ima značenje "kuta ili radna kabanica". Ruska replika *китель* – "Форменная куртка со стоячим воротником" ima značenje "laka jednodredna vojnička bluza".

2. Njemački model *Talweg* ima značenje "put duž doline". Ruska replika *талвег* – "Линия, соединяющая наиболее пониженные участки дна речной долины, балки, оврага" ima značenje "kotlina, dno doline, jaruge, klisure".

8.2. SEKUNDARNA ADAPTACIJA

Sekundarna se adaptacija odnosi na proširenje značenja replike u broju i/ili u polju, te označava potpuno uklapanje replike u jezik primatelj. Taj tip adaptacije su prošle i replike nastale elipsom, metaforom ili metonimijom koje nerijetko iskazuju nemogućnost točnog razgraničenja tj. predstavljaju neku vrstu mješovitih kategorija (Sočanac 2005: 109).

8.2.1. PROŠIRENJE ZNAČENJA

„Stanoviti sociološki i sociolingvistički faktori imaju važnu ulogu u procesu proširenja značenja. Sve šira i slobodnija upotreba posuđenica, koje su u početku imale vrlo intenzivno i precizno značenje, vezana je uz sredinu i područje jezika primaoca. Uvjeti za proširenje značenja nisu univerzalni, tipični su za svaku jezičnu zajednicu u kojoj se ta pojava javlja. Proces suženja značenja je mnogo bolje lingvistički određen i može se lakše vremenski utvrditi i preciznije opisati, proširenje značenja često ostaje nepotpuno objašnjeno, odnosno objašnjenje koje se pruža za neke slučajeve te semantičke promjene mnogo je nestalnije“ (Filipović 1986: 174).

8.2.2. PROŠIRENJE ZNAČENJA U BROJU

1. Njemački model *Wanne* ima značenje *kada*. U primarnoj adaptaciji imenica se preuzima nultom semantičkom ekstenzijom – *Ванна* – 1. "Резервуар для купания" ("kada"). U sekundarnoj adaptaciji ruska replika dobiva još jedno značenje – "вид лечения" ("vrsta liječenja").

2. Njemački model *Feuerwerk* ima značenje *vatromet*. U primarnoj adaptaciji imenica se preuzima nultom semantičkom ekstenzijom – *фейерверк* – "Декоративные огни разнообразных цветов и форм, получаемые при сжигании пиротехнических составов". U sekundarnoj adaptaciji ruska replika dobiva još jedno značenje – "Сплошной, блестящий поток чего-нибудь" ("rijeka, bujica nečega").

8.3. PEJORIZACIJA

Analizirajući promjene značenja u semantičkoj teoriji došla sam i do pejorizacije. „Pejorizacija je pogoršanje značenja. Ta se semantička promjena javlja i u procesu jezičnog posuđivanja u periodu kad djeluje sekundarna adaptacija, tj. kad je replika potpuno integrirana u sustav vokabulara jezika primatelja. Pejorizacija je uvjetovana potpuno slobodnom upotrebom posuđenice u jeziku primatelju i stanovitim sociološkim faktorima. Problem ove semantičke promjene je ta što nije uvijek lako utvrditi faktore koji djeluju na pogoršanje značenja niti objasniti uvjete i putove tog razvoja“ (Filipović 1986: 178).

1. Njemački model *Geschäft* ima značenje: "posao, zanimanje, trgovina, obrt", a ruska replika *гешефт* - "мелкое выгодное предприятие, торговая сделка, спекуляция. Извлечение личной выгоды в деле, требующем бескорыстия; неразборчивая" (ironično "unosan posao, špekulacije, izvlačenje vlastite koristi").

8.4. ELIPSA

„Elipsa je također promjena značenja u semantičkoj teoriji. Elipsa se često javlja kao oblik promjene značenja u sustavu jednog jezika i u jezičnom posuđivanju, u dodiru dvaju jezičnih sustava. Elipsa se iz sustava jezika davatelja prenosi nepromijenjena u sustav jezika primatelja pod istim uvjetima kao svaki drugi model i podliježe promjenama utvrđenim principima teorije jezika u kontaktu. Ali elipsa podliježe i promjeni značenja u toku transfera, tj. sačuvan element fraze preuzima značenje ispuštenog elementa. Ne može se sa sigurnošću utvrditi koji je od ta dva procesa odgovoran za značenje posuđenice jer postoje primjeri koji se mogu klasificirati kao prvi i drugi oblik elipse“ (isto: 179). U korpusu germanizama nema primjera koji bi odgovarao ovoj promjeni značenja.

9. ZAKLJUČAK

Posuđivanje stranih riječi je jedan od načina razvoja suvremenog jezika. Njemačka i Rusija su imale blisku interakciju u mnogim fazama povijesnog razvoja ovih zemalja, pa stoga to i objašnjava pojavu germanizama u ruskom jeziku.

Raščlamba prilagodbe njemačke posuđenice provodi se na četiri jezične razine: fonološkoj, ortografskoj, morfološkoj i semantičkoj. Cilj ovog diplomskog rada je analiza procesa adaptacije germanizama u ruskom jeziku na morfološkoj i semantičkoj razini.

Na morfološkoj razini analiziraju se promjene kroz koje prolazi osnovni oblik modela jezika davatelja u toku svoje adaptacije i prijelaza u osnovni oblik replike jezika primatelja. Postoje tri vrste primarne adaptacije: nulta, kompromisna i potpuna transmorfemizacija. U nultoj transmorfemizaciji posuđenica se preuzima iz jezika davatelja u jezik primatelj bez ikakvih promjena, po principu slobodni morfem bez vezanog morfema. Navela sam 44 germanizma koji pripadaju toj skupini. U kompromisnoj transmorfemizaciji posuđenica zadržava svoj sufiks tj. vezani morfem, koji nije jednak morfološkom sustavu jezika primatelja. Navela sam 23 germanizma koji pripadaju tom stupnju adaptacije. U potpunoj transmorfemizaciji vezani morfem jezika davatelja se zamijeni vezanim morfemom jezika primatelja (29 germanizama).

Na semantičkoj razini razlikuju se primarne i sekundarne promjene, koje pokazuju proces potpune adaptacije modela u repliku. Promjene kroz koje prolaze posuđenice na semantičkoj razini su: nulta semantička ekstenzija, suženje značenja (suženje broja značenja i suženje polja značenja) i proširenje značenja (proširenje broja značenja i proširenje polja značenja). Primarnoj adaptaciji pripadaju nulta semantička ekstenzija i suženje značenja u broju ili u polju. Pri nultoj adaptaciji značenje posuđenice odgovara značenju replike. 25 germanizama pripada ovoj skupini u mom radu. Suženjem značenja adaptirano je 14 germanizama. U sekundarne promjene spadaju proširenje značenja (2 germanizma iz mog korpusa) te semantička pejorizacija (jedan germanizam).

10. РЕЗЮМЕ - Адаптация германизмов в русском языке

Германизм – это слово или выражение, заимствованное из немецкого языка, или оборот речи, построенный по модели, характерной для немецкого языка. Особую группу заимствований в лексическом составе русского языка занимают германизмы. Это объясняется тесным взаимодействием Германии и России на многих этапах исторического развития этих стран.

Анализ адаптации немецких заимствований осуществляется на четырех языковых уровнях: фонологическом, орфографическом, морфологическом и семантическом. В дипломной работе я анализировала адаптацию германизмов в русском языке на морфологическом и семантическом уровне. На морфологическом уровне различаются три типа трансморфемизации: нулевая, частичная и полная. При нулевой трансморфемизации заимствуется свободная морфема из языка-источника без изменений (44 германизма). При частичной трансморфемизации заимствование сохраняет фонетически адаптированную связанную морфему (суффикс) из языка-источника (23 германизма). В случае полной трансморфемизации суффикс языка-источника заменяется соответствующим суффиксом языка-адресата (29 германизмов).

На семантическом уровне выделяются две фазы адаптации значений немецких слов в русском языке: первичная и вторичная семантическая адаптация. К фазе первичной адаптации относятся: нулевая семантическая экстензия (25 германизмов), количества значений или сужение поля значения (14 германизмов). Для фазы вторичной семантической адаптации характерно расширение значения (2 германизма из моего корпуса слов) и пейоризация (1 германизм).

11. BIBLIOGRAFIJA

LITERATURA

1. Filipović, R. 1986. *Teorija jezika u kontaktu: uvod u lingvistiku jezičnih dodira*. Zagreb: Školska knjiga.
2. Jakubinskij, L. P. 1986. *Reforma literaturnog jazyka pri Petre I. Izbrannyje raboty. Jazyk i jego funkcionirovanije*. Moskva
3. Krpan, T. 2013. *Germanizmi u Narodnom listu od 1955. do 2005. godine*. 1. Zadar: Sveučilište u Zadru, Odjel za turizam i komunikacijske znanosti, 9-36.
4. Pigarev, K.V., Fridlender, G.M. 1988. *Istorija vsemirnoj literatury. Lomonosov*. Moskva.
5. Sočanac, L. i dr. , 2005. *Hrvatski jezik u dodiru s europskim jezicima: prilagodba posuđenica*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
6. Stojić, A. 2006. *Semantička prilagodba nadregionalnih njemačkih posuđenica (na primjeru imenica)*. U: „Fluminensia“, 18 (2006), 1. Rijeka, 53-63.

RIJEČNICI I PRIRUČNICI

1. Langenscheidt, 2003: *Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache*, Berlin, München, Wien, Zürich, New York.

WEB LITERATURA

1. *Germanismus*. <https://de.wikipedia.org/wiki/Germanismus#Russisch> (2015-23-10).
2. *Germanizm*. <http://germanism.livejournal.com/443.html> (2016-20-01).
3. *Germanism*. <http://germanism.livejournal.com/693.html> (2016-20-01).
4. Russland Hautnah, *Germanizmi u ruskom jeziku ili ruske riječi njemačkog podrijetla*. <http://russland-hautnah.jimdo.com/germanismen-in-der-russischen-sprache/> (2015-22-10).
5. *Hrvatski jezični portal*. <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (2016-08-02)
6. *Jandeks slovari*. <https://slovari.yandex.ru/> (2016-20-01).

7. Klaus Peter Wegera, *Jezični kontakt*. <http://www.ruhr-uni-bochum.de/sprachkontakt/bureau.%20dittrich.pdf> (2015-23-10).
8. *Posuđenice u ruskom jeziku*.
https://hr.wikipedia.org/wiki/Posu%C4%91enice_u_ruskom_jeziku (2015-22-10).
9. *Spisok njemeckih slov v ruskom jazyke*.
https://ru.wiktionary.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5:%D0%A1%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%BA_%D0%BD%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D1%86%D0%BA%D0%B8%D1%85_%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2_%D0%B2_%D1%80%D1%83%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%BC_%D1%8F%D0%B7%D1%8B%D0%BA%D0%B5 (2016-20-01).

12. ADAPTACIJA GERMANIZAMA U RUSKOM JEZIKU

Sažetak

Germanizmi su riječi koje su posuđene iz njemačkog jezika i koje prelaze u neki drugi jezik. Takve riječi koje se posuđuju nekom jeziku, zovu se posuđenice. Riječi prelaze iz jezika davatelja i posuđuju se jeziku primatelju i tako nastaju posuđenice. Posuđivanje riječi je jedan od načina razvoja suvremenog jezika. Ispreplitanje različitih kultura rezultiralo je i ispreplitanjem jezika. Jezični dodiri između dva jezika rezultiralo je postojanje posuđenica u nekom jeziku. U ovom diplomskom radu se analizira proces adaptacije germanizama u ruskom jeziku na morfološkoj i semantičkoj razini. Morfološka adaptacija se dijeli na nultu, kompromisnu i potpunu transmorfemizaciju. Morfemi jezika davatelja se usklađuju s morfološkim sustavom jezika primatelja. Semantička adaptacija se dijeli na primarnu i sekundarnu adaptaciju. Ona se bavi značenjem riječi i glavni cilj analize na semantičkoj razini je prikaz kako prilikom integracije u sustav jezika primaoca, u ovom slučaju u sustav ruskog jezika, posuđenice formiraju svoje značenje. U radu je korišteno 137 germanizama na kojima je objašnjena adaptacija na morfološkoj i semantičkoj razini.

Ključne riječi: Posuđenica, germanizam, jezik primatelj, jezik davatelj, morfološka adaptacija, semantička adaptacija.

ADAPTATION GERMAN WORDS TO RUSSIAN

Summary

German words are words that are borrowed from German and moved in another language. These words, which are borrowed to some language, are called loanwords. Words pass from language service and borrow the language of the recipient and that are loanwords. Borrowing words is one of the ways of development of modern languages. The interweaving of different cultures resulted in the interweaving of language. Language contacts between the two languages have resulted in the existence of loanwords in any language. The graduate thesis analyzes the process of adaptation German words in Russian on morphological and semantic level. Morphological adaptation is divided into zero, compromise and complete. Morphemes language service is synchronized with the morphological system of the language of the recipient. Semantic adaptation is divided into primary and secondary adaptation. It deals with the meaning of words. At the graduate thesis was used 137 German.

Key words: Loanwords, German words, language service, language of the recipient, morphological level, semantic level.